

7. FAPRI 2009. U.S. and World agricultural outlook. // Miguel Carriquiry, Fengxia Dong, Xiaodong Du. – U.S.A. Iowa State University, University of Missouri–Columbia, Food and Agricultural Policy Research Institute Ames, 2009. – 411 p.

8. Sugar: World Production, supply and distribution [Electronic resource] // United States Department of Agriculture, May, 2009. – Mode of access: http://www.fas.usda.gov/htp/sugar/2009/May_sugar_2009.pdf

О.І. ЩЕРБИНА,
асpirант, НДЕІ

Взаємодія держави з міжнародними фінансовими організаціями як інструмент покращення стану соціальної сфери України

У статті розглядається питання визначення джерел та механізмів залучення позабюджетних коштів, яке набуває все більшої актуальності.

В статье рассматривается вопрос определения источников и механизмов привлечения внебюджетных средств, который становится все более актуальным.

Постановка проблеми. Навколо питання розвитку соціальної сфери в Україні триває гостра політико–економічна полеміка. У його центрі в тому числі оптимальні механізми фінансування соціальної сфери України і роль бюджету та інших джерел у цьому процесі на сьогодні, і особливо на перспективу.

Сучасна ситуація характерна тим, що економіка країни потроху почала долати негативні наслідки фінансової кризи.

Так, у 2010 році макроекономічна ситуація країни характеризувалася поступовим зростанням ВВП (з 91,3 млрд. грн. у 2009 році до 108,3 млрд. грн. у 2010, за даними Державного комітету статистики у фактичних цінах) на фоні по-мірного зростання інфляції та незначних коливань обмінного курсу національної валюти [1].

Починаючи розглядати питання фінансування соціальної сфери, необхідно враховувати, що саме поняття «соціальна сфера» як наукова категорія є багатоплановим, і тому вкрай важливо визначити концептуальні засади такого поняття [2, с. 18]. Так, у сучасній літературі можна виділити декілька підходів до визначення соціальної сфери. Перший розуміє її як сукупність великих соціальних груп: класів, націй, народів і так далі, вважаючи, що таке уявлення про соціальну сферу відображає глибокий рівень суспільного життя, носить сутнісний характер, на відміну від уявлення про неї як просто суми локальних соціальних утворень.

Інший підхід зводить поняття соціальної сфери до невиробничої сфери і галузей послуг та трактує її як сукупність галузей народного господарства, в тій чи іншій мірі задіяніх в процесі задоволення соціальних потреб громадян, праців-

ники яких отримують відповідні доходи із засобів, що виділяються суспільством на ці потреби [2, с. 19].

Таким чином соціальна сфера є сукупністю галузей, підприємств, організацій, що визначають образ та рівень життя людей, їх добробут.

Покращення стану соціальної сфери, а саме підвищення стандартів життя, збереження й розвиток людського та соціального капіталу шляхом підвищення ефективності та стабільності соціального захисту, поліпшення якості та доступності освіти та медичного обслуговування тощо є пріоритетними напрямками соціально–економічного розвитку країни, що визначені програмою економічних реформ Президента України на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава».

Питанню фінансових джерел забезпечення розвитку соціальної сфери присвячено багато досліджень як вітчизняних так й іноземних фахівців. Однак необхідно зазначити, що дуже мало уваги в сучасній літературі приділяється проблематиці недержавного фінансування соціальної сфери.

Тому, враховуючи об'єктивні бюджетні обмеження, **мета статті** – розглянути питання визначення джерел та механізмів залучення позабюджетних коштів, яке набуває все більшої актуальності.

Виклад основного матеріалу. Соціальна сфера є самобутньою, складноорганізованою, впорядкованою цілою, єдину в своїй суті, в своїй якості, призначенні. Вона представляє з себе сукупність галузей і видів діяльності, підприємств, фірм, закладів та установ, які мають забезпечити задоволення потреб людей у матеріальних благах, послугах, створити умови для співіснування і співпраці людей у суспільстві.

Разом із тим вона є багатофункціональною через складність і багатозначність процесу відтворення диференційованих соціальних суб'єктів з їх здібностями, потребами, різноманіттям інтересів. Процеси функціонування і розвитку соціальної сфери обумовлені об'єктивними закономірностями і ґрунтуються на певних принципах соціального управління.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВІДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Соціальна сфера існує не сама по собі, не ізольовано, а в певному взаємозв'язку з іншими сферами суспільства: матеріально–виробничою, політичною, культурно–духовною і системами природного порядку. Соціальна сфера, виражаючи життєдіяльність в цілісному здійсненні, як би пронизує всі інші, оскільки в кожній з них діють люди, соціальні спільноти. З іншого боку, умовою розвитку соціальної сфери є функціонування інших сфер, оскільки в них створюються матеріальні, духовні блага і цінності, реалізуються функції політичного управління суспільством.

Таким чином, соціальна сфера як би «перекривається» іншими сферами, збираючи, як у фокусі, всі передумови, закономірності та тенденції відтворення і розвитку суспільства. У цьому сенсі всі інші сфери суспільства можуть розглядатися як середовище. По відношенню до них соціальна сфера виступає як чинник зміцнення і підтримки стабільності соціальних відносин і процесів, їх відносної рівноваги. Це є неодмінною умовою збереження цілісності всієї суспільної системи.

Одним із базових компонентів соціальної сфери є соціальна інфраструктура. Під нею розуміють комплекс галузей, що виконують соціально–економічні функції, задоволення матеріальних і духовних потреб населення, створення нормальних умов життєдіяльності. За своєю внутрішньою організацією інфраструктура соціальної сфери є системою установ, підприємств і органів управління, що забезпечують ефективність функціонування всіх інститутів соціальної сфери. При цьому багатообразні потреби індивідів, сімей і суспільства в цілому задоволяються широким і багатообразним набором товарів і послуг [3].

Витрачання суспільних коштів на соціальні цілі з певною мірою умовності можна розділити на три групи:

а) надання соціальної допомоги тим членам суспільства, які не мають можливості самостійно себе забезпечити (напри-

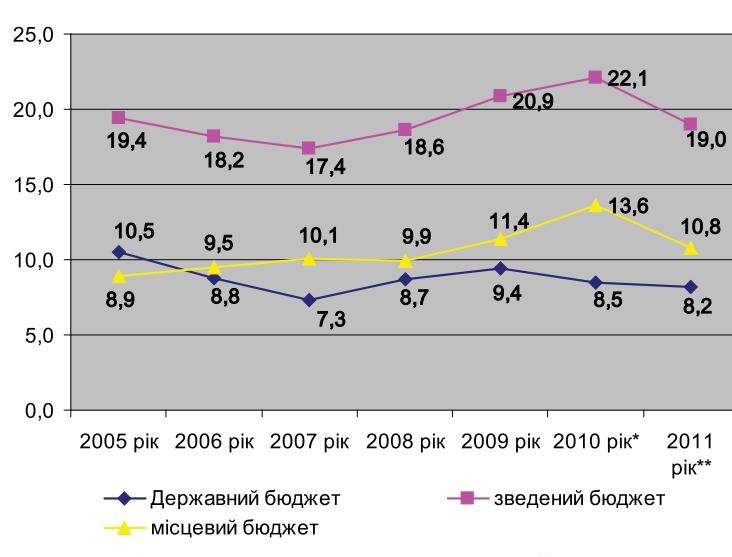
клад, допомоги, що виплачуються інвалідам). Найближчим субститутом соціальної допомоги є приватна добroчинність;

б) забезпечення соціального страхування у разі хвороби, безробіття тощо. Для цієї групи, на відміну від попередньої суть процесу не зводиться до перерозподілу, тут має місце своєрідне попереднє акумулювання коштів, в тому числі особистих, з метою наступної виплати з настанням страхового випадку;

в) виробництво і придбання матеріальних благ і послуг, відповідальність за задоволення потреб в яких бере на себе держава.

Бюджет відіграє провідну роль у фінансовому забезпеченні функціонування та розвитку соціальної сфери. Видатки соціального спрямування зведеного бюджету України у 2010 році становили 119,0 млрд. грн., що більше за аналогічний показник попереднього року на 28,4 млрд. грн. [4, с. 11].

З рисунку очевидно, що до 2010 року включно частка видатків соціального спрямування у ВВП мала тенденцію до поступового збільшення. Зменшення цього показника у 2011 році пояснюється тим фактом, що упродовж 2008–2010 років унаслідок розгортання світової фінансово–економічної кризи через брак коштів Україна почала стрімко нарощувати борг. Так, у 2008 році дефіцит державного бюджету України становив 12,5 млрд. грн., у 2009 році – 19,9 млрд. грн., а у 2010 році – 64,4 млрд. грн. У той же час запозичені ресурси спрямовувалися не на відновлення реального сектора економіки, а більшою мірою на покриття дефіциту загального фонду державного бюджету, зокрема на виплату заробітної плати працівникам бюджетної сфери та на надання соціального захисту та забезпечення громадянам. Очевидно, що такий підхід мав великі ризики щодо забезпечення фіскальної стійкості держави у середньострокової та довгострокової перспективі.

Динаміка частки видатків соціального спрямування зведеного, державного і місцевих бюджетів у ВВП за 2005–2011 роки

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Відповідно до Меморандуму економічної та фінансової політики між Україною та МВФ від 16 липня 2010 рок, одним із напрямів фіскальної політики є обмеження загально-го дефіциту сектору державного управління на рівні 5,5% – у 2010 році, 3,5% – у 2011 році та 2,5% – у 2012 році. То-му, ґрунтуючись на необхідності стабілізації економічної си-туації, бюджетна політика на 2011 рік характеризується проведенням комплексу заходів із скороченням бюджетних витрат та приведення їх у відповідність із наявними фінан-совими ресурсами. У той же час залучення додаткових фі-нансових ресурсів на зовнішніх ринках відбувається з метою економічного розвитку та оновлення основних фондів.

Таким чином, зниження у ВВП частки соціальних видатків пояснюється об'єктивними фінансовими умовами та є од-ним з напрямів до стабілізації економічної ситуації у цілому. Однак Україна значно поступається іншим, більш розвине-ним країнам за показником ВВП на душу населення. Так, згідно з рейтингом країн за індексом розвитку людського потенціалу та його компонентів у 2010 році Україна посідає 69-те місце з ВВП на душу населення (\$6535) за парите-том купівельної спроможності, тоді як найближчі сусіди: Ру-мунія – 50 місце (\$12 844), Польща – 41 місце (\$17 803), Угорщина – 36 місце (\$17 472), Словаччина – 31 місце (\$21 658) [5, с. 143–144].

З огляду на вищевказане для України на сьогодні зали-шається актуальною проблема недостатності фінансування соціальних потреб населення. Тому можливо стверджувати, що на вказаному історичному етапі все більшої актуальності набуває визначення додаткових джерел, передусім, залу-чення позабюджетних коштів. Одним з інструментів залу-чення коштів є співпраця з міжнародними та фінансовими ор-ганізаціями (МФО) як надійного та ефективного джерела фінансування, враховуючи достатньо низькі відсоткові ставки, наявність пільгового періоду, а також можливість відстрочки або реструктуризації основної суми боргу)

У діяльності з міжнародними фінансовими організаціями Україна пройшла шлях становлення і розвитку зовнішньо-політичних проявів, трансформування концептуальних за-сад для досягнення вагомого результату, що сприятиме утвердженню України як високорозвинутої держави, рівної серед європейських країн, основною метою якої на міжна-родній арені є збереження унітарності, недоторканості, цілі-сності, економічної та інформаційної безпеки, захист прав і свобод людини.

Базовими документами зовнішньої політики України є та-кі визнані міжнародні акти, як Статут ООН, Декларація прав людини, акти ОБСЄ – Гельсінський заключний акт, Паризь-ка хартія для нової Європи та вітчизняні документи – Кон-ституція України, Акт проголошення незалежності України, Декларація про державний суверенітет України, Основні на-прямі зовнішньої політики України.

До основних механізмів залучення Україною іноземних коштів належать:

– позички таких міжнародних фінансових організацій, як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк (СБ), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР);

– кредити іноземних держав та їх угруповань типу Євро-пейської Спільноти (ЄС);

– кредити держав – постачальниць енергоносіїв (Росія і Туркменістан);

– розміщення цінних паперів у вигляді облігацій держав-них позик на зовнішніх ринках, а також на внутрішньому ринку при купівлі їх нерезидентами;

– гранти, субсидії, стипендії тощо як науково-технічну до-помогу від міжнародних фінансових організацій та з країн розвинутої економіки [6, с. 144].

Конкретні мотивації щодо процедур та порядку викори-стання вказаних джерел випливають із їх можливих цільо-вих функцій: підтримка стабільного розвитку держави, про-ведення соціально-економічних реформ, покриття бюджет-ного дефіциту тощо.

Залучення іноземних кредитів є нормальною світовою економічною практикою, коли вони отримуються, по-перше, на середньострокові й особливо довгострокові терміни для інвестування в економіку і, по-друге, на короткострокові терміни в сфері зовнішньоторговельних зв'язків.

Ефективність залучення та використання коштів МФО є найважливішою складовою оцінки використовуваних меха-нізмів. Вона відображає цільове призначення останніх та впливає на імідж держави.

Основним нормативним документом, який охоплює питан-ня співробітництва України з міжнародними організаціями є Стратегія співробітництва України з МФО. Вона розробляєТЬся на середньостроковий період відповідно до Концепції Стратегії, розробленої Кабінетом Міністрів України та з урах-уванням положень таких документів як Послання Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір: Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки», Указ Президента України «Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу» та Програма діяльності Кабінету Міністрів України.

Основними секторами впровадження Стратегії партнер-ства є: державні фінанси, муніципальна інфраструктура, енергетичний сектор, земельна реформа, державний сек-тор, управління соціальним страхуванням, охорона здоров'я, охорона навколишнього середовища.

Міжнародними фінансовими організаціями – провідними партнерами України є Міжнародний банк реконструкції та ро-звитку (МБРР), який є членом Групи Світового банку, Євро-пейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) [7, с. 541].

На сьогодні найбільший відсоток інвестицій з боку Світо-вого банку припадає на інфраструктурні проекти – 35,7% від загального обсягу позикових коштів. На другому місці 24,2%, – проекти енергетичного сектору. Земельні та ста-тистичні проекти перебувають на третій позиції – 17,6%, а соціальні – 12,3% – на четвертій [8].

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВІДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Починаючи з 1992 року Світовий банк затвердив для України 39 позик загальним обсягом \$6,6 млрд., з яких станом на 01.01.2011 р. Україна отримала від Світового банку \$4,9 млрд., у тому числі у 2010 році – \$158,41 млн. Досі продовжується реалізація 11 інвестиційних проектів на загальну суму \$1368,68 млн., з яких вибрано \$282,2 млн. (або 20,62%) [8].

Відповідно до основних положень програмних документів стратегії уряд України має виступати ініціатором взаємовідносин з МФО та забезпечувати ефективне використання запозичень. Проте досвід застосування таких коштів у соціальній сфері не такий великий, як у реалізації проектів реально-го сектору або розвитку інфраструктури.

Так, за весь період співпраці з Міжнародним банком реконструкції та розвитку було розпочато лише декілька проектів, спрямованих на фінансування соціальної сфери та інфраструктури, що характеризувалися як успішністю так і проблемами при їх реалізації.

Серед них можна відмітити проект «Контроль за туберкульозом та ВІЛ/СНІДом в Україні», необхідність якого була викликана погіршенням епідемічної ситуації з туберкульозом та ВІЛ/СНІДом в Україні, яке спостерігається протягом останнього десятиріччя.

Метою проекту є зменшення темпів розповсюдження туберкульозу та ВІЛ-інфекції і зниження смертності від цих захворювань шляхом впровадження сучасних та ефективних протиепідемічних заходів в обмежені строки при мінімальних фінансових затратах. Загальна вартість проекту – \$81,88 млн., у тому числі позика Світового банку – \$60,0 млн., мабуть, краще перенести в кінець цього абзаку, адже незрозуміло тоді, звідки дані про скасування. У зв'язку із низькою вибіркою під час реалізації проекту Світовим банком було скасовано \$12,5 млн., що становило 20,3% від загальної суми позики [9].

Проект було закінчено у 2009 році. За період його реалізації були частково забезпечені діагностичним, стерилізаційним та холодильним обладнанням, витратними матеріалами, лабораторними меблями, комп'ютерною технікою лабораторій різних рівнів; розроблено та надруковано посібник зі здорового способу життя та профілактики передачі ВІЛ від матері до дитини; проведено закупівлю презервативів, шприців, дезінфікуючих засобів, друк брошуру та листівок, їх розповсюдження серед уразливих груп; частково забезпечені комп'ютерним та холодильним обладнанням станції переливання крові тощо.

І хоча з 1999 року число вперше зареєстрованих випадків ВІЛ-інфекції серед громадян України зростає щорічно, в останні роки спостерігається зниження темпу приросту кількості нових випадків ВІЛ-інфекції. Так, якщо у 2002 році в порівнянні з попереднім 2001 роком темп приросту кількості нових випадків ВІЛ-інфекції становив понад 25,1%, то в 2009 році в порівнянні з 2008 роком – лише 4,6%.

Отже, незважаючи на те, що проект характеризувався слабкою вибіркою коштів та постійними затримками у виконанні плану заходів, який погоджується Світовим банком,

його реалізація мала не тільки вагомий внесок у допомозі хворим на ТБ та СНІД, а й позитивно вплинула на скорочення темпів поширення епідемії в цілому.

Значну ефективність при впровадженні мають такі проекти, як «Фонд соціальних інвестицій», «Удосконалення системи соціальної допомоги», «Рівний доступ до якісної освіти» та інші.

Так, метою проекту «Фонд соціальних інвестицій» було надання допомоги щодо покращення умов життя бідних та вразливих груп населення у визначених громадах, розширення можливостей громад і вразливих груп населення у вирішенні місцевих соціальних проблем та сприяння реформуванню системи соціального захисту шляхом створення моделей адресності та надання послуг. Управління фінансовими ресурсами та діяльність проекту фінансувалася відповідно до Угоди про позику. Основними джерелами надходження коштів для виконання проекту були: позика Світового банку; внесок уряду України; внески громад. Загальна вартість проекту становила \$70,09 млн., у тому числі позика Світового банку – \$50,21 млн. [10].

Проект «Удосконалення системи соціальної допомоги» спрямований на надання допомоги уряду України у реформуванні системи соціального захисту шляхом посилення адресності та підвищення ефективності управління програмами соціальної допомоги. Сума позики Світового банку становить \$99,4 млн. Проект планується завершити 01.07.2011 р. [11].

Цей проект спрямований на створення «єдиного вікна» для призначення допомог шляхом відповідного облаштування та оснащення приміщень місцевих органів праці та соціального захисту населення, а також комп'ютеризації процесу призначення допомоги, переходу на роботу за єдиною технологією на підставі одного пакету документів. Вкрай важливим компонентом проекту є створення умов для прийому людей відповідно до європейських стандартів. Станом на 01.09.2010 р. 568 місцевих управлінь (97,2% від загальної кількості (584) управлінь), які підлягають ремонту за рахунок коштів позики Світового банку) отримали кошти на ремонт своїх приміщень; 550 місцевих управлінь (96,8% від кількості управлінь, на які братимуть участь у проекті) провели тендери щодо відбору підрядників з ремонту приміщень; 537 місцевих управлінь уклали договори підряду. завершено ремонти у 436 місцевих управліннях (74,6% від загальної кількості управлінь, які підлягають ремонту за рахунок коштів позики).

Одним із найважливіших завдань реалізації проекту «Удосконалення системи соціальної допомоги» є впровадження сучасних стандартів в обслуговуванні населення. Сьогодні практично всі місцеві управління праці та соціального захисту забезпечили щоденний прийом громадян, які потребують державної підтримки, у зручний для них час протягом дня без обідньої перерви.

Лише оптимізація структури місцевих органів праці та соціального захисту населення та більш раціональний розпо-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

діл обов'язків між спеціалістами, які задіяні в процесі надання соціальної допомоги, дозволили зменшити час опрацювання однієї заяви з 4,5 години у 2005 році до 1,7 години у 2009 році, а кількість справ, опрацьованих одним спеціалістом, досягла 370 (у 2005 році – 260). Як наслідок, більш ніж на 16 відсотків скоротився час, який триває від подання заяви до безпосереднього отримання коштів. Завдяки роботі управління за єдиною технологією обмежуються можливості для шахрайства та зловживання внаслідок підвищення контролю за достовірністю даних заявників щодо їх майнового стану та доходів. Також зменшується ймовірність використання «особливих» стосунків зі спеціалістами, що впливає на рішення відносно того чи іншого заявника.

Проект «Рівний доступ до якісної освіти» реалізується з метою надання допомоги уряду України у здійсненні заходів з реформування системи освіти щодо забезпечення рівного доступу до загальної середньої освіти та підвищення якості й ефективності освітньої системи. Загальна вартість проекту – \$96,26 млн., у тому числі сума позики Світового банку – \$86,6 млн. Впровадження проекту сприяє поліпшенню якості навчання учнів та підвищенню ефективності управління в системі освіти [12].

Висновки

Отже, оскільки незважаючи на певне пожавлення економіка України сьогодні все ще відчуває гостру нестачу фінансових ресурсів, на думку автора, особливо гостро постає питання залучення у соціальну сферу альтернативних джерел фінансування, одним з яких і є кошти міжнародних фінансових організацій.

Водночас питання залучення Україною таких коштів має як позитивні, так і негативні аспекти.

До першої групи аспектів доцільно віднести позитивні соціальні та економічні результати реалізації проектів, що здійснюються в Україні. Однак противники процесу кредитування МФО наголошують на бюрократизмі та затягуванні міжнародними установами вирішення термінових питань, що виникають під час співпраці, негативний вплив окремих вимог світових фінансових організацій на економічний стан країни, значну заборгованість перед бюджетом підприємств, які отримали міжнародні позики під гарантії уряду.

Але, незважаючи на певні вади співпраці з міжнародними установами, відмова від неї може привести до ситуації, коли

погашення зовнішніх боргів виконуватиметься тільки за рахунок державного бюджету, що, в свою чергу, зменшить обсяг фінансової допомоги, у тому числі для соціальної сфери, що, в свою чергу, призведе до падіння рівня життя в Україні.

Таким чином, відмова від співпраці з МФО може привести до погіршення соціально-економічної ситуації в країні, тоді як ефективна, науково обґрунтована співпраця з міжнародними фінансовими організаціями сприятиме не тільки покращенню стану соціальної сфери, а й всебічному розвитку та швидким ринковим перетворенням країни в цілому.

Література

1. Офіційний сайт Державного комітету статистики <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Осадчая Г.И. Социология социальной сферы: Учеб. пособие. – М.: 1999. – 279 с.
3. Пакулін С.Л., Топчій О.О. Науковий аналіз розвитку соціальної сфери на регіональному рівні http://www.rusnauka.com/2_KAND_2008/Economics/26186.doc.htm
4. Бюджетний моніторинг. Аналіз виконання бюджету за січень–червень 2010 року / Щербина І.Ф., Рудик А.Ю., Губенко В.В. Самчинська І.В., ІБСЕД «Проект зміцнення місцевої фінансової ініціативи, USAID – К.: 2010. – 136 с.
5. Human development report 2010/ The United Nations Development Programme, New York, NY 10010 USA, November 2010.
6. Пересада А.А., Майорова Т.В. Інвестиційне кредитування – К.: 2002. – 272 с.<http://ecolib.com.ua/article.php?book=5&article=391>
7. Мозговий О.М. Міжнародні фінанси: Навч. посіб. – К.: 2005. – 557 с. <http://ubooks.com.ua/books/000230/inx49.php>
8. Економічна правда./ Україна та Світовий банк: десятиліття втрачених можливостей <http://www.epravda.com.ua/publications/2009/12/25/222166/>
9. Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України / Загальна інформація про проект «Контроль за туберкульозом та ВІЛ/СНІДом в Україні» http://www.moz.gov.ua/ua/portal/wbnk_040520.html
10. Офіційний сайт Українського фонду соціальних інвестицій / <http://usif.kiev.ua>
11. Офіційний сайт Міністерства праці та соціальної політики України / <http://www.mlsp.gov.ua>
12. Офіційний сайт Міністерство освіти і науки України <http://www.mon.gov.ua/>